

Brug van vertrouwen

EDUCATIE: DE EERSTE PIJLER

BURGERSCHAP, IDENTITEIT EN JE THUIS VOELEN

Brug van vertrouwen

EDUCATIE: DE EERSTE PIJLER

Colofon:

Dit is een uitgave van Gemeente Rotterdam, Jeugd
Onderwijs en Samenleving

De tekst is grotendeels gebaseerd op de notitie van
Tariq Ramadan die hij voor het project 'Burgerschap,
identiteit en je thuis voelen', onderdeel educatie, heeft
geschreven. De oorspronkelijke tekst is terug te
vinden op www.rotterdam.nl/tariqramadan

De citaten in deze brochure zijn van Rotterdammers,
professionals en burgers, die deelnamen aan
debatten, expertmeetings of de reflectiegroep met
Tariq Ramadan.

Redactie en bewerking: De Jong Teksten,
Marleen de Jong
Eindredactie: Sergio Espigares Tallón
Coördinatie: Susanna Verboon
Vormgeving: BeeldinZicht, Peter Snaterse
Fotografie: Rick Keus, Karin Oppeland,
Jan van der Ploeg, Peter Snaterse
Druk: ThiemeMediaCenter

april 2008
oplage: 1000

Inhoudsopgave

Introductie	6
Terugblik	8
Vooruitblik	8
Visie op burgerschap	9
Burgerschap, wettelijk bekeken	9
Burgerschap: je thuis voelen	10
De cirkel doorbreken: post-integratiediscours	10
Een nieuw 'wij'	12
Wat betekent dit voor educatie	13
Focus op knelpunten	13
Strategieën en praktische aanbevelingen	17
1. Beeldvorming	17
2. Communicatie	18
3. Gecoördineerde en gerichte acties	19
Tot (voorlopig) slot.	21
Bijlage	22
Selectie van bestaande voorbeelden in Rotterdam	22

Introductie

Meedoen, erbij horen, je niet afzijdig houden maar betrokken zijn bij de samenleving en je inzetten voor een betere stad. Dat is zo ongeveer de rode draad in het beleid van de gemeente Rotterdam in de periode 2006-2010. Het stadsbestuur draagt deze boodschap op verschillende manieren uit.

Een van die manieren is de betrokkenheid van de filosoof en theoloog Tariq Ramadan. Deze professor bekleedt de leerstoel Burgerschap en Identiteit aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Hij adviseert de stad Rotterdam binnen het project 'Burgerschap, identiteit en je thuis voelen'. Doel is om wetenschappelijke inzichten te verankeren in de praktijk.

Ramadan heeft in het voorjaar van 2007 een uitgebreide stadstour gemaakt door Rotterdam¹. Op basis

¹ Zie ook 'Verslag Stadstour Tariq Ramadan' maart 2007 - juni 2007, Gemeente Rotterdam, Jeugd, Onderwijs en Samenleving, september 2007

van vele gesprekken en ontmoetingen met allerlei organisaties, scholen en media heeft hij een ordening en afbakening in het project aangebracht.

Ramadan onderscheidt drie hoofdpunten, waarlangs onderwerpen de komende jaren de meeste aandacht vragen:

- Educatie: opvoeding en onderwijs
- Werkgelegenheid en arbeidsmarkt
- Media en beeldvorming

Deze brochure is de weerslag van Ramadan's ervaringen en aanbevelingen op het eerste terrein: dat van educatie. Deze tekst is bedoeld als een visionaire maar ook praktische handreiking voor iedereen in Rotterdam die bezig is met bruggen bouwen. Bruggen tussen bewoners, vrijwilligers, instellingen: iedereen die zich stadsburger in Rotterdam voelt en wil bijdragen aan een goed en productief leefklimaat in de stad.

Uit het uitvoeringsprogramma 'Dialogen Stadsburgerschap Bruggen Bouwen':

De dialoog en de communicatie over stadsburgerschap zijn instrumenten om Rotterdammers te betrekken bij het beleid en bij het sluiten van coalities om stadsburgerschap te realiseren. Uiteindelijk wordt stadsburgerschap alleen 'levend' als Rotterdammers er ook echt naar gaan handelen. De dialoog stimuleert dan ook het aangaan van nieuwe coalities. Andersom wordt met de dialoog over trots op de stad, wederkerigheid, identiteit, participatie en normbesef een extra dimensie toegevoegd aan al bestaande programma's op het gebied van bijvoorbeeld straat- of wijkaanpak, waar de focus ligt op leefbaarheid en sociale cohesie in de buurt.

Het project 'Burgerschap, identiteit en je thuis voelen' geeft uitvoering aan onderdelen van de nota over Stadsburgerschap en hoort bij het uitvoeringsprogramma 'Dialogen Stadsburgerschap: Bruggen Bouwen'. Uitgangspunt in de dialogen moet zijn dat diversiteit niet gezien wordt als een probleem. Integendeel, de diversiteit van de Rotterdamse bevolking is een uitgelezen kans om de meerwaarde van culturele variatie te laten zien. Gegeven deze diversiteit richt het project 'Burgerschap, identiteit en je thuis voelen', zich op gemeenschappelijke uitgangspunten en een gedeelde toekomst. Vertrouwen en bijdragen aan de samenleving zijn hierbij sleutelbegrippen.

Uit de nota Stadsburgerschap, januari 2007:

Rotterdamers zijn wereldburgers. Maar Rotterdamers zijn óók stadsburgers. Hoe verschillend zij allemaal ook zijn, één ding bindt hen: het feit dat ze Rotterdamers zijn. Stadsburgerschap vraagt om een respectvolle onderlinge omgang tussen mensen.

Terugblik

Het is natuurlijk niet voor het eerst dat Rotterdam bezig is om haar bewoners meer met elkaar in contact te brengen. In 2004 en 2005 organiseerde het stadsbestuur een uitgebreide debatronde in de stad, die in de wandelgangen al snel 'de islamdebatten' zijn gaan heten. Uitkomst daarvan was in elk geval dat het essentieel is de dialoog gaande te houden. In een stad als Rotterdam, met zoveel identiteiten en soms ook verschillende loyaliteiten, móet je wel met elkaar in gesprek blijven om kloven te kunnen overbruggen en op elkaar te kunnen bouwen. Die dialogen worden dan ook onverminderd voortgezet, zeker op het kleinschaliger niveau van deelgemeenten en wijken. Doel daarvan is om vooral de verbinding met elkaar te zoeken. Niet dat wat ons scheidt, maar juist dat wat ons bindt is een solide basis om de Rotterdamse samenleving in goede banen te leiden.

Vooruitblik

Tariq Ramadan heeft tijdens zijn vele bezoeken in de Rotterdamse praktijk geconstateerd dat onze stad een indrukwekkende vitaliteit in zich bergt. Ook constateert hij dat er veel gebeurt en dat er vele succesvolle projecten bestaan, bijvoorbeeld in onderwijs en opvoeding. Het project 'Burgerschap, identiteit en je thuis voelen' is geen nieuwe vondst, maar een beweging die vooral wil aansluiten bij het bestaande. Aansluiten, verdiepen én versterken. Ramadan pleit voor meer synergie, meer coördinatie en vooral meer communicatie met elkaar. Hij nodigt iedereen in de stad uit om daar aan bij te dragen.

In deze brochure beschrijft Tariq Ramadan het terrein van educatie. Hij zal zijn focus daarna leggen op de terreinen werkgelegenheid en arbeidsmarkt en vervolgens op media en beeldvorming. Hierover verschijnen eind 2008 publicaties of andere uitingen van zijn hand. Ook de onderlinge samenhang tussen

“In een samenleving die mensen zich welkom laat voelen, kunnen we onze kennis en achtergronden inzetten om nieuwe generaties op te vangen. We hebben partners nodig uit de gemeenschap en het onderwijs. Communicatie met elkaar is zó wezenlijk! Daar moet je tijd voor maken. In een globaliserende samenleving vergeten we soms de mensen om de hoek. Dat is gevaarlijk.”

Tariq Ramadan tijdens een debat

deze drie thema's onderwerpt Tariq Ramadan dan aan een nadere beschouwing. Maar nu eerst educatie als noodzakelijke eerste stap op weg naar goed burgerschap.

Rotterdamers! Om te beginnen wil ik iedereen bedanken die tijd en energie gestoken heeft in de gesprekken die het afgelopen halfjaar hebben plaatsgevonden. Ik heb vele ontmoetingen gehad met verschillende mensen uit de stad die op de een of andere manier bezig zijn met educatie. Ik heb veel respect voor de tomeloze energie waarmee vele mannen en vrouwen, professionals en vrijwilligers, zaken in beweging willen zetten en dat vaak ook al doen.

Het onderwerp 'Educatie' is voor mij zeker geen afgesloten hoofdstuk met de publicatie van deze brochure. De tekst roept de lezers op om te discussiëren over de visie die ik schets en de verschillende aanbevelingen die ik doe. Als dat gewenst is, ben ik bereid om verder in gesprek te gaan over onderwijs en opvoeding.

Tariq Ramadan

Visie op burgerschap

Burgerschap, wettelijk bekeken

Wat is dat nou eigenlijk, burgerschap? De status van burgerschap geeft elk individu een voet van gelijkheid wat betreft rechten en plichten. Hij of zij is lid van de gemeenschap. De leden van de gemeenschap erkennen de grondwet en de wetten van het land waar zij wonen.

Iedereen moet er dus om te beginnen van doordrongen zijn wat het gemeenschappelijke kader is, waarop

ons samen-leven is gebaseerd. Dit wettelijke kader is een fundament om vervolgens te kunnen spreken over diversiteit en culturele of religieuze identiteiten. Diversiteit en identiteit zijn begrippen die je positief kunt interpreteren. Het gaat om een specifiek en bijzonder karakter van persoonlijke geschiedenissen, culturen en religies. Als je die van elkaar kent en begrijpt, kun je die als samenleving koesteren. Maar: het moet duidelijk blijven dat gesprekspartners de onderlinge gelijkheid van de leden van de samenleving erkennen en aanvaarden.

“Door alleen al een Nederlands paspoort te hebben, ben je Nederlands burger. Dat besepte ik opeens. Door je paspoort ben je lid van de gemeenschap. Je hoeft dat verder niet meer te bewijzen. Je bent Nederlands staatsburger. Punt uit.”

opmerking van een deelnemer aan een masterclass

Burgerschap: je thuis voelen

Met een wettelijke basis ben je er nog niet. Er is nog veel werk te verzetten in gemeenschappelijke beeldvorming, burgerbewustzijn en deelnemen aan maatschappelijke activiteiten. Je thuis voelen krijgt op vele manieren vorm.

Minstens even noodzakelijk voor dat gevoel zijn vertrouwen en erkenning, waarmee de gemeenschap waardering laat blijken voor iemands bijdrage. Een positieve kijk is nodig op het pluriforme karakter van onze samenleving. Pas dan is de gemeenschap in staat om blij te geven van erkenning en vertrouwen. Een positieve kijk, die gepaard gaat met het algemeen aanvaarde feit dat we² een permanente discussie voeren, die niemand buitensluit. Iedereen kan daar op voet van gelijkheid aan meedoen. Een positieve kijk ook, die gevoed wordt door de betrokkenheid op lokaal - en wijkniveau om bijdragen aan de dialoog te benutten voor de gemeenschap. Er is lokale politieke wil nodig.

2 Met de begrippen 'we' en 'wij' doelt Tariq Ramadan op de leden van de Rotterdamse samenleving.

De cirkel doorbreken: post-integratiediscours

Wij zitten met elkaar opgesloten in een vicieuze cirkel van veronderstellingen en redeneringen. Als je steeds maar blijft herhalen dat we als samenleving te maken hebben met culturele en religieuze vraagstukken, dan leidt dat af van waar het echt om gaat. De gedachte dat samenlevingsproblemen opgelost zijn als stads- en genoten met andere culturele en religieuze wortels dan autochtonen eenmaal geïntegreerd zijn, snijdt geen hout.

Honderdduizenden vrouwen, mannen en kinderen van Marokkaanse, Turkse, Surinaamse of Afrikaanse afkomst - de meesten moslim - zijn namelijk al geïntegreerd in Nederland. Ze hebben geen enkel probleem met de wetgeving, de geschiedenis of het functioneren van instituten in ons land.

Door te blijven praten over integratie voelen deze inwoners dat allerlei werkelijkheden en angsten op hen geprojecteerd worden. Terwijl voor hen zelf het station van integratie allang gepasseerd is.

De integratiediscussie blijven voeren betekent dat er dus een 'andere bevolkingsgroep' is, die nog niet bij 'ons' hoort. Dat is een verkeerd beeld en geeft ook een onjuiste focus op problemen. Immers: veel Rotterdammers zijn al geïntegreerd, of daarnaar flink op weg. Bovendien is integratie pas echt geslaagd, als we ophouden om steeds over dit begrip te praten. Spreken over integratie schept afstand.

“In Rotterdam bestaat te weinig gespreksbasis tussen de inwoners. Als gemeenschap is de stad te weinig een gedeelde beleving. Er heerst segregatie en er zijn te weinig bruggen tussen de verschillen onder de burgers. Hoe moeten wij voorkomen dat de stad uit elkaar valt: waar moeten wij de komende jaren onze tanden in zetten?”

vraag van medewerkers tijdens debat bij Stichting de Meeuw

Daarom moeten we een post-integratiediscours op gang brengen. Dat geeft ons mogelijkheden om geen verkeerde diagnoses te stellen. De belangrijkste pijlers in zo'n post-integratiediscours:

- Laten we de pluriforme realiteit van de samenleving erkennen en als uitgangspunt nemen dat elke Rotterdammer erbij hoort en onderdeel is van 'ons'.
- Laten we sociaal-economische problemen beschouwen voor wat ze echt zijn en onze acties en ons beleid zodanig aanpassen dat er geen sociaal-economische uitsluiting kan bestaan. (Dus geen discriminatie binnen onderwijs, arbeidsmarkt, woningmarkt, ja zelfs media en dergelijke.)

Laten we dus niet langer in de val lopen om 'culturalisering', 'regionalisering' of 'islamisering' van sociaal-

“Integratie’ is een concept uit het verleden. ‘Bijdragen’ is het concept van de toekomst.”

Tariq Ramadan tijdens een debat

economische problemen te accepteren. Natuurlijk zijn er interne tekortkomingen en tegenstrijdigheden in het functioneren van onze instanties. Maar vanuit een gemeenschappelijke en gedeelde verantwoordelijkheid en vanuit onze gelijke rechten moeten we samen de strijd daartegen aanbinden.

We kunnen onder het mom van culturele en religieuze integratie niet wegpoetsen dat het in feite gaat om gelijke rechten en gelijke kansen voor alle leden van de samenleving - alle burgers van Rotterdam -.

Een nieuw 'wij'

Werkelijk op vertrouwen gebaseerd beleid houdt rekening met diversiteit en zoekt samen met betrokkenen naar oplossingen voor problemen die de samenleving ondermijnen. Dat is de diepere betekenis van een nieuw 'wij-gevoel'.

Voorlopig kan dat alleen via lokale activiteiten, op het niveau van stad, deelgemeenten en wijken. Dáár moet gesproken worden over en met burgers die geconfronteerd worden met problemen die hun allen op dezelfde manier aangaan.

Kwesties rond onderwijs en opvoeding, problemen met werkloosheid, geweld, drugs: ze raken ons namelijk allemaal. Het gaat iedereen aan en ze hebben te maken met de toekomst van onze kinderen.

Projecten voor bepaalde doelgroepen, in de buurt van scholen zouden, in de geest van goed nabuurschap, een zekere openheid moeten nastreven. Openheid jegens de ander, zodat dit eerst leidt tot meer kennis en vervolgens tot vertrouwen.

In het begin zal dit werken aan meer vertrouwen en een nieuw 'wij' een kwestie van lange adem zijn. Het kan voorlopig alleen kleinschalig en bescheiden gebeuren. Maar het kán. Daar geeft Rotterdam blijk van. In deze stad zijn veel experimenten gaande. De

“De bereidheid tot een wij-gevoel bij jongeren neemt af als je cultuur en religie als gespreksonderwerpen centraal zet. Jongeren hebben een andere beleving van saamhorigheid en respect dan ouderen. Voor jongeren hoef je niet langdurig maatschappelijke sporen verdiend te hebben om respect te krijgen; het gaat om het hier en nu. Respect is voor hen een knikje van herkenning of begroeting als ze bijvoorbeeld de klas binnenkomen. De communicatiekloof tussen jong en oud verdient meer aandacht.”

opmerking in de reflectiegroep

stad is vastberaden op weg naar een beleid van openheid en vertrouwen, waarin iedereen erbij hoort. Rotterdam is een proeftuin voor Europa.

Wat betekent dit voor educatie

Hoe kan educatie - onderwijs en opvoeding - bijdragen aan de vorming van burgerschap? Hiervoor is een algemene en coherente toekomstvisie nodig. Ik denk dat we gelijktijdig in drie richtingen moeten werken: beeldvorming, communicatie en gecoördineerde acties.

In deze paragraaf beschrijf ik eerst de knelpunten die in de vele ontmoetingen en gesprekken naar boven kwamen drijven. Vervolgens licht ik toe waarom de drie genoemde richtingen van belang zijn en doe ik concrete aanbevelingen. Bij deze aanbevelingen heb ik me ook laten inspireren door voorbeeldpraktijken in de stad. Deze voorbeelden moeten meer zichtbaar, versterkt en verbreed worden in het licht van de hier geschetste visie.

Focus op knelpunten

In de vele contacten met mensen uit het onderwijs, ouders en jongeren doemden een reeks problemen op. Problemen die spelen op scholen en een relatie hebben met wat er thuis in gezinnen gebeurt. Sommigen van die problemen bestaan al heel lang, anderen zijn nieuwer, of ernstiger van aard geworden.

Het zijn de onderwerpen die eruit springen, ook als er al in Rotterdam projecten bestaan die hierop een antwoord geven.

De belangrijkste knelpunten op een rij:

Scholen voor primair en voortgezet onderwijs zijn verplicht om in hun onderwijs aandacht te besteden aan actief burgerschap en sociale integratie. Een aantal wetsartikelen luidt:

- Het onderwijs gaat er mede van uit dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving.
- Het onderwijs is mede gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie.
- Het onderwijs is er mede op gericht dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten.

vastgelegd in de wet van 9 december 2005

“In het onderwijs is geen plaats meer om leerlingen historisch besef bij te brengen. Zij kennen de gedeelde geschiedenis van Suriname en Nederland niet, of die van gastarbeiders. Dat zou weer terug moeten in het onderwijs. Daarmee kun je bijdragen aan het voorkomen van terugtrekken in eigen kring.”

opmerking tijdens een expertmeeting

“Als we in het onderwijs alleen doelmatig zijn wat betreft presteren, dan vergeten we de doelmatigheid van samenleven. En dat is net zo essentieel voor een samenleving. Misschien klinkt het als een ideaalplaatje om leerkrachten bij te scholen over culturen, maar het moet toch gezegd worden. Realiseren zal in fases gaan. Met een training van anderhalve dag kun je al veel bereiken.”

reactie van Tariq Ramadan in reflectiegroep

a. De boodschap die kinderen en jongeren op school mee krijgen

Rotterdamers hebben een gezamenlijke geschiedenis, maar die wordt niet verteld. Het is belangrijk om de inhoud van de lessen zo te maken dat iedereen zich onderdeel van die historie kan voelen. Alle persoonlijke geschiedenissen en culturele bijdragen zijn betrokken bij het gezamenlijke erfgoed. Meer feitenkennis op godsdienstig gebied is eveneens van belang.

b. De opleiding van onderwijsgeevenden³

Leerkrachten en docenten weten soms onvoldoende over de cultuur, de religie of zelfs de leefwijze van sommige van hun leerlingen. Gevolg is een communicatiekloof. Dat kan leiden tot negatieve beeldvorming.

c. Het profiel van onderwijsgeevenden

De sociale en culturele wereld van leraren verschilt vaak met de wereld van hun leerlingen. Er zouden

³ Het begrip onderwijsgeevenden omvat zowel leerkrachten op basisscholen als docenten of leraren op middelbare scholen.

Omwille van de leesbaarheid wisselen we deze termen in deze tekst met elkaar af.

meer representatieve mannen en vrouwen voor de klas moeten staan die de diversiteit van Rotterdam weerspiegelen. Dat zorgt voor meer erkenning en herkenning. Daardoor kan de communicatie rechtstreekser verlopen en meer gebaseerd zijn op vertrouwen.

d. Communicatie tussen onderwijsgeevenden en leerlingen

Die communicatie gaat tegenwoordig moeizaam. Naast een ander profiel van leraren, met een betere representatie van diversiteit, is meer nodig. Onderwijsgeevenden hebben middelen, instrumenten en tijd nodig om de communicatie méér te laten zijn dan alleen hun primaire taak van kennisoverdracht.

e. Communicatie tussen school en ouders

Tussen school en ouders bestaat in veel gevallen nog een communicatiekloof. Benader ouders niet alleen wanneer er problemen zijn met hun kind.

“Het is steeds moeilijker voor een leerkracht om alleen ‘overdrager van kennis’ te zijn. Een leerkracht wordt geconfronteerd met menselijke situaties die directe invloed hebben op het ‘klassieke’ beroep van leerkracht. Leerkracht of leraar zijn is tegenwoordig niet eenvoudig. In het algemeen houdt de samenleving helaas onvoldoende rekening met de moeilijkheden en risico’s waarmee leerkrachten te maken krijgen als zij hun taken proberen te vervullen. Sommige leerkrachten doen verbazingwekkende dingen en zij slagen erin om een beter begrip te bevorderen tussen burgers met verschillende achtergronden. Anderen stimuleren hun studenten meer betrokken te zijn bij de samenleving. Weer anderen lukt het ouders erbij te betrekken. Deze initiatieven zijn belangrijk en moeten benadrukt, gekend, gedeeld en als het kan geëxporteerd worden.”

Tariq Ramadan in een tekst over educatie

“De school moet meer weten over de culturele omgeving van leerlingen en ouders. Het gaat niet alleen om kennis, maar ook om het psychologisch kunnen toepassen.”

Tariq Ramadan tijdens een debat

“Houd op om de vraag te stellen wie er moet beginnen met het contact tussen school

en ouders. Het is altijd een proces van twee kanten. De vraag wie er schuldig is, is de verkeerde vraag.”

Tariq Ramadan tijdens een debat

“Met ouderkamers, onderwijs-ondersteunende programma’s, voorlichting over onderwijs en opvoeding en taal- en computerles op school investeerde Delphi Opbouwwerk jarenlang in de betrokkenheid van moeders bij het basisonderwijs. Al deze inspanningen werpen eindelijk vrucht af. De ouderkamers zitten vol, steeds meer scholen in Delfshaven vragen ondersteuning bij de opzet. Moeders zitten soms in de Medezeggenschapsraad en zijn zich in elk geval meer bewust van hun rol als opvoeder.”

uit een verslag van het debat bij Delphi Opbouwwerk

f. Communicatie tussen ouders en kinderen

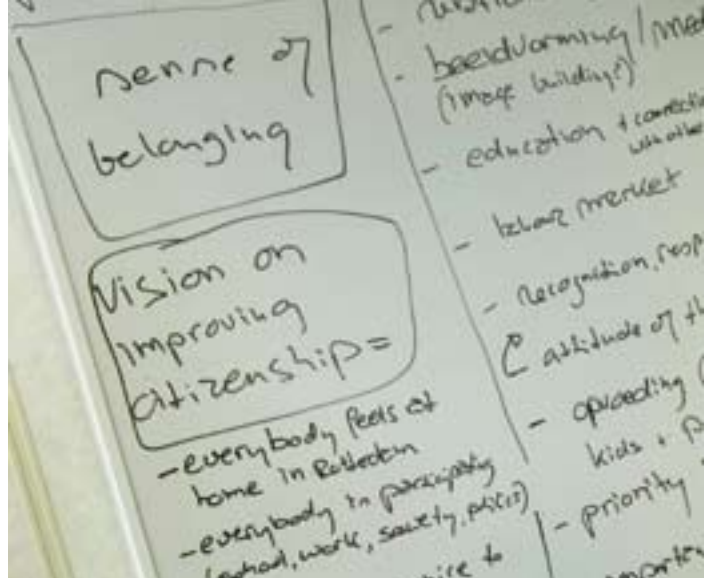
Een gevoelig probleem, vooral in eerste en tweede generatie migrantengezinnen. Zelfs als moeders thuis zijn, lijken ze geen grip te hebben op het gedrag van hun kinderen. De samenleving constateert dit wel maar lijkt onmachtig, terwijl de gevolgen hiervan ernstig zijn.

g. Relatie tussen school, sociale omgeving en straat

Dit werkterrein moet onderzocht worden. Het lijkt of de school los staat van de realiteit en geen leefplek biedt. School en volwasseneneducatie, zijn niet echt ingeburgerd in het leven in de wijk. De constatering is dat er tussen leefplekken kloven zijn - net zoals bij communicatie - op lokaal en wijkniveau.

h. Verwarring tussen sociaal-economische problemen en het behoren tot een religieuze en culturele groepering

Deze verwarring leidt tot negatieve beeldvorming over jongeren die uit bepaalde culturele milieus komen of die bijvoorbeeld de islam belijden. Deze verwarring beïnvloedt zelfs de schoolloopbaan van kinderen en jongeren. Bijvoorbeeld als leerkrachten te lage verwachtingen hebben van hun leerlingen omdat ze zich laten verwarren door een sociaal-economisch of allochtoon 'etiket'.

i. Het ontbreken van (rol)modellen

Dit is een tekortkoming binnen het onderwijs. Je kunt jongeren motiveren door voorbeelden te laten zien van jongeren die erin geslaagd zijn de maatschappelijke ladder te beklimmen op alle gebieden. En dat, zonder hun afkomst of identiteit te hoeven verloocheunen of te verbergen.

j. Het ontbreken van succesverhalen

Dit heeft te maken met het vorige punt maar heeft een bredere aanpak nodig. Veel activiteiten, projecten en creatieve strategieën leiden tot interessante maar vaak anonieme resultaten. Positieve voorbeelden en verworvenheden in de praktijk halen niet de voorpagina's. De media staan bol van zaken die mislukt zijn of niet afgemaakt; dat is geen weergave van de hele realiteit.

“Het Citycollege investeert veel in programma's om scholieren op te leiden tot goed burger. Om te voorkomen dat leerlingen met elkaar botsen, streeft de school naar de nadruk op overeenkomsten in de verschillende culturen op school. Leerlingen leren dat hun godsdienst niet de enige is maar dat zij ook godsdiensten van anderen moeten respecteren. Tijdens het vak levensbeschouwing bezoeken zij verschillende soorten gebedshuizen.”

uit het verslag van het bezoek aan het Citycollege

Bovenstaande opsomming van tien observaties is natuurlijk niet volledig. Wel geeft dit een afbakening in grote lijnen om het werken aan het project 'Burgerschap, identiteit en je thuis voelen' realistisch en mogelijk te maken.

Op basis hiervan en op basis van mijn visie op burgerschap, formuleer ik de volgende strategieën en praktische aanbevelingen.

Strategieën en praktische aanbevelingen

Een omvattende - dus holistische - visie stelt ons in staat om vernieuwend en baanbrekend te kunnen werken. Onderdelen van deze visie zijn de drie richtingen of strategieën die in het begin van dit hoofdstuk genoemd werden: beeldvorming, communicatie en gecoördineerde en gerichte acties.

1. Beeldvorming: erkenning en waardering

Erkenning en waardering zijn noodzakelijk om vertrouwen te doen groeien. Het gaat hier om het onderlinge vertrouwen tussen stadsgenoten, maar ook om het zelfvertrouwen van de jeugd. Waar komen gevoelens van wantrouwen, vooroordelen en onbehagen in onze samenleving vandaan? Pas als je weet hoe dit mechanisme werkt, kun je

komen tot effectief onderwijs en een positieve invulling van het gevoel erbij te horen. Om de voedingsbron van negatieve beeldvorming te herkennen moeten we analyseren wat overheid, instanties, scholen en media zeggen over 'onze samenleving', al dan niet officieel. Wat ze zeggen over dat 'wij' waar we allemaal aan refereren, zonder het echt met elkaar gedefinieerd te hebben.

Als pluralistische en open samenleving moet er een positieve discussie met ons zelf op gang komen. Onderdeel daarvan is het vertellen van een gemeenschappelijke geschiedenis. Die geschiedenis omvat voortaan een veelsoortig, rijk en gedeeld collectief geheugen.

Een kind opvoeden en onderwijzen kan alleen slagen als het kind een positief zelfbeeld heeft. Dus, als het kind als waardevol wordt erkend, zodat het vol vertrouwen het leven kan voortzetten. Dit fundamentele punt is het belangrijkste. Onderwijzen en opvoeden begint met waarderen en zelfvertrouwen geven.

Aanbevelingen

- Een heldere, officiële en positieve discussie op gang brengen over diversiteit die wordt gevoeld als rijkdom en als bijdrage.
- Het curriculum van geschiedenisprogramma's herzien. Daardoor kun je een gemeenschappelijke geschiedenis onderwijzen. Een geschiedenis, waar

alle burgers deel van uitmaken. Ook de ervaringen van het leven in afzondering, vaak in economisch opzicht, horen hierbij.

- Onderwijsvormen ontwikkelen waaruit de rijkdom en de positieve bijdrage blijken van religies en culturen. Op internationaal, nationaal en lokaal niveau (kunst, literatuur et cetera).
- Mannen en vrouwen van verschillende culturen en herkomsten uitnodigen in scholen. Zij ontmoeten leerlingen en spreken niet zozeer over hun cultuur of religie, maar over hun vak, of hun betrokkenheid bij Rotterdam of inzet voor de samenleving.
- Doe een oproep aan biculturele jongeren om vaker en heel bewust te kiezen voor een beroep als leerkracht of docent.

2. Communicatie: het gesprek aan gaan

‘Naast positieve beeldvorming is het gesprek aangaan van wezenlijk belang voor het vertrouwen.

“Tijdens de vele ontmoetingen en gesprekken heb ik deelnemers heel vaak horen zeggen: ‘dit moeten we vaker doen’. Het ontbreekt kennelijk aan tijd om te communiceren.”

Tariq Ramadan tijdens diverse debatten

“Nederlands spreken betekent vrijheid. Zonder taal geen vrijheid. Ik vind het zó vanzelfsprekend dat in Rotterdam blijvend geïnvesteerd wordt in Nederlandse taalontwikkeling dat ik dit niet bijzonder heb benadrukt.”

Tariq Ramadan tijdens reflectiegroep

Tijdens de inventarisatie van prioriteiten en knelpunten bleek overduidelijk steeds weer dat daarin communicatieproblemen bestaan. Vrijwel alle betrokkenen noemen dit gebrek aan communicatie. Tussen school en ouders, onderwijskrachten en leerlingen, ouders en kinderen, school en stad of wijk, autoriteiten en burgers, enzovoorts.

Het organiseren van communicatie in ruimte en tijd moet zeer serieus genomen worden. Alle hiaten op dit gebied verdienen in volgorde van kennisname een inventarisatie. Er zijn nieuwe projecten nodig die vrouwen, mannen en kinderen in staat stellen beter te communiceren. Je moet de tijd nemen om te luisteren, je zegje te doen en elkaar beter te leren kennen.

Aanbevelingen

- Communicatie verbeteren tussen onderwijsgeven- den en leerlingen. Dit betekent op school tijd vrij maken binnen en buiten de lessen. Dat schept ruimte om meer te communiceren dan alleen over schoolwerk in strikte zin. Maak de school meer tot een leefplek.
- Communicatie verbeteren tussen school en ouders. Stel scholen op een positieve en structu- rele manier open voor ouders door activiteiten te organiseren die ouders dichterbij school brengen. Maak scholen toegankelijk voor ouders, aan het eind van de middag en 's avonds. De tweede generatie kan de eerste generatie helpen om beter te communiceren, met taal en culturele codes.
- Stelselmatiger steun zoeken bij organisaties die bruggen slaan tussen school, sociale omgeving en ouders. Daar bestaan al veel ervaringen die ‘gekopieerd’ - en soms verbeterd - zouden moeten worden.
- Creativiteit is belangrijk om vaders bij deze processen te betrekken. Dit is een prioriteit voor de toekomst, want dit is lastig te realiseren. Te denken valt aan culturele of sportieve activiteiten of zelfs onderwijs aan ouders. Projecten blijken op dit punt duidelijk tekort te schieten.

“Er zijn in Rotterdam tweehonderd ouderconsulenten die het contact tussen ouders en school bevorderen en bruggen slaan. Er moet eerst een relatie zijn tussen ouders en school, je moet elkaar begrijpen, met elkaar communiceren, elkaar vertrouwen, dan komen ouders echt wel naar bijeenkomsten.”

Stichting de Meeuw tijdens een debat over educatie

3. Gecoördineerde en gerichte acties: krachten bundelen

Vertrouwen kan zich pas echt goed nestelen als er concrete en doelgerichte acties zijn die binnen de totaalvisie passen. Een holistische aanpak maakt het mogelijk gelijktijdige acties te bedenken die elkaar versterken binnen een totaalvisie. Denk aan praktische, doelgerichte en efficiënte acties die vanuit een visie en coherente strategie zijn doordacht.

In de dagelijkse praktijk vinden al heel veel acties plaats. Sommige daarvan zijn interessant en zeer geslaagd. Maar soms ontbreekt het aan coördinatie, synergie en krachtenbundeling, waarmee je er méér uit kunt halen.

Het is belangrijk om de tijd te nemen om visie en doelstellingen met elkaar te delen, vóór je aan een concrete activiteit begint. Dit geldt voor politici, onderwijsgeevenden en andere werkers in het veld.

Aanbevelingen

- Het zou goed zijn om meer gesprekken en activiteiten te hebben met lokale culturele of religieuze organisaties. Dit bevordert de wederzijdse kennis. En het brengt acties op gang rond burgerschap, staatsinrichting en het gevoel erbij te horen.
- Scholen in het hart van Rotterdam zouden zich meer open moeten stellen om daarmee meer te integreren met het leven in de stad. We hebben interessante experimenten gezien die toepassing op brede schaal verdienen.
- Stel scholen ook meer open om taalcursussen te geven in het schoolgebouw - Nederlands of andere talen -. Wijkbewoners zouden ook culturele of technische activiteiten in het schoolgebouw kunnen beleven.
- Het zou goed zijn als onderwijsgevendenden samen met leerlingen solidariteitsactiviteiten in de buurt van school organiseren. Daarmee geef je vorm aan onderlinge verbondenheid. Dat is de beste manier om leerlingen positief te waarderen en overstijgt het belang van hun culturele afkomst.

“Ik wist niet dat ik zo belangrijk was voor mijn kinderen. Moeders weten al veel over de opvoeding. Wij vaders moeten een inhaalslag maken als het gaat om onze rol bij de opvoeding.”

“Ik ben als vader al meteen belangrijk voor mijn kind, niet pas als er problemen zijn. Dat voelt goed. Een vader is een vader, niet een probleemoplosser.”

**uitspraken van vaders tijdens
vaderbijeenkomsten**

Het gaat hier om waardering en spontane erkenning.

- Organiseer meer uitwisselingen - zo mogelijk op lokaal niveau - tussen scholen die leerlingen hebben met een andere sociale status of culturele bagage. Zo kun je meer ontmoetingen en sociaal mixen stimuleren.
- Versterk de initiatieven rond leerlingbemiddeling of -mediation. Hier helpen jongeren elkaar om conflicten of moeilijke situaties op te lossen.

De praktische maatregelen die ik hier voorstel komen voort uit de eerder beschreven visie en de daarbij horende drie perspectieven van beeldvorming, communicatie en gecoördineerde en gerichte acties. Een aantal van deze maatregelen, het is eerder gezegd, is niet nieuw. Het gaat erom de positieve acties die al in de praktijk bestaan aan te vullen met nieuwe en creatieve initiatieven. Dit alles moet integreren binnen een totaalvisie gericht op erkenning, waardering, het gesprek aangaan en een gezamenlijke aanpak.

In deze aanpak moet het gaan om het gevoel erbij te horen, om burgerzin, vertrouwen, verantwoordelijkheidsbesef, zelfstandigheid. Een collectief geaccepteerde burgerschapsethiek wijst een houding van slachtofferschap af. De nadruk ligt op de plicht tot goed burgerschap en inzet voor een betere samenleving. Tenminste, als er algemene erkenning bestaat over het wettelijk recht van gelijke behandeling en er dus geen discriminatie is. Het is dringend noodzakelijk dit kader te herbevestigen.

Tot (voorlopig) slot

Rotterdam is een zeer dynamische stad, waar veel projecten tot stand komen. Waar het soms aan ontbreekt - het is al vaker opgemerkt - is coördinatie, synergie, krachtenbundeling en dialoog met andere spelers op het sociaal-maatschappelijke veld. Educatie is de eerste fase van het project 'Burgerschap, identiteit en je thuis voelen'. Wat ons in dit project interesseert is het stimuleren en verbreden van interessante en doelmatige bestaande initiatieven. Van daaruit kunnen we nieuwe acties ondernemen, in het licht van de drie hoofdlijnen die deze brochure beschrijft.

De eerste twee van die hoofdlijnen, beeldvorming en communicatie, hebben een doorslaggevend psychologisch effect op de hoofdrolspelers in het maatschappelijke veld. Daarom moeten we onze inspanningen op deze twee richten. Want nogmaals: het gevoel erbij te horen is niet beperkt tot juridisch burgerschap. Dat gevoel wordt gevoed door psychologische en emotionele beweegredenen. Die moeten we niet onderschatten bij het werken aan ons project.

Dit geldt voor alle burgers, niet alleen voor hen die nog als 'vreemdelingen' worden beschouwd. Grote

aantallen Rotterdammers, autochtonen van oudsher, verlaten de stad. Ze voelen zich niet langer thuis, omdat er zoveel veranderd is. We moeten dat gevoel respecteren, de psychologische component daarvan erkennen, en proberen de processen van territoriale en sociale segregatie een halt toe te roepen.

Daarom moeten wij ons allemaal - burgers, politici, journalisten, onderwijsgevend, directeuren van bedrijven, sociaal-maatschappelijk werkers, studenten, jongeren enzovoorts - betrokken voelen. Afhankelijk van eigen deskundigheid en interesse, moeten wij ons inzetten om het project 'Burgerschap, identiteit en je thuis voelen' te realiseren.

Dat begint door kritisch te kijken naar onze eigen beeldvormingen, door bij onszelf te rade te gaan over ons vermogen om te luisteren en te communiceren. En, ten slotte, door onszelf af te vragen of onze persoonlijke en concrete betrokkenheid, om sociale cohesie na te streven, gebaseerd is op wederzijds respect en vertrouwen.

Tariq Ramadan, februari 2008

“De buurt is zo veranderd van samenstelling dat nieuwsgierigheid is omgeslagen naar wantrouwen. Maar je moet bij jezelf beginnen. Benader mensen die oorspronkelijk ergens anders vandaan komen gewoon als persoon en niet als ‘vreemde’ groep. Iedereen is Nederlander, er zijn veel etnische groepen, één daarvan is ‘de Hollanders’ en die zijn niet in de meerderheid, het is ook een subgroep. Dus dat ‘zij’ zich moeten aanpassen aan ‘ons’: dat gaat niet op.”

actieve bewoners tijdens een gesprek in Delfshaven

Bijlage

In deze bijlage vindt u een selectie van projecten die in Rotterdam gaande zijn. Ze kunnen dienen als voorbeeld en als inspiratie.

Het gaat om acties op het gebied van educatie die een link hebben met burgerschap. Bovendien zijn het acties waarmee Tariq Ramadan kennis gemaakt heeft tijdens zijn gesprekken met diverse vertegenwoordigers van groepen en organisaties (zie kader). Het is dus zeker geen volledige opsomming.

De projecten zijn onderling niet te vergelijken; dat is ook niet de bedoeling. Soms gaat het om een majeure operatie zoals de Jeugdkansenzones en de Brede School, een andere keer gaat het om een kleinschalig project als Gast in de klas. Ze zijn dus van een verschillende ordening.

Bestaande projecten die te maken hebben met educatie en burgerschap:

Gast in de klas

Doel: door betere communicatie tussen ouders en school een goede relatie opbouwen.

Leerlingen van de basisschool nodigen zelf hun ouders uit om een dagdeel in de klas mee te doen met de les.

Ouders krijgen zo informatie over het

onderwijsprogramma en maken contact met de leerkracht. Ouders horen ook hoe ze hun kind thuis kunnen stimuleren bij het leren.

www.delphiopbouwwerk.nl

Ouderkamers

Doel: door betere communicatie tussen ouders en school een goede relatie kweken. Een ouderkamer is een ruimte voor ouders binnen het schoolgebouw van de basisschool, of binnen een andere instelling. Ouders kunnen hier activiteiten volgen of zelf organiseren. Vaak is er begeleiding door een ouderconsulent. De ouderkamer is onderdeel van een beleid rond het betrekken van ouders.

www.de-meeuw.nl

Ouderconsulenten/ Schooloudercontactpersonen

Doel: de kloof overbruggen tussen school en thuis door betere communicatie tussen ouders en school.

Nagenoeg alle Rotterdamse basisscholen hebben een functionaris die een brug slaat tussen school en ouders: de ouderconsulent. Onlangs is dit ook gestart voor scholen voor voortgezet onderwijs onder de naam schooloudercontactpersoon.

www.de-meeuw.nl

Projecten van migrantenorganisaties en moskeeën die voorlichting geven aan ouders over onderwijs en opvoeding

Doel: prestaties leerlingen verbeteren door betere communicatie ouders, school, samenleving.

Er zijn diverse migrantenorganisaties in Rotterdam die voorlichting geven of uitwisselingen tussen ouders en leerkrachten organiseren. Dit gebeurt zowel in het basis- als in het voortgezet onderwijs. www.delmatur.nl, www.stichtingreflex.nl, www.migrantenpbr.nl, www.de-meeuw.nl, stichting Avanco (info@avanco.nl)

Ook migrantenorganisaties die huiswerkbegeleiding geven, proberen ouders te betrekken bij het onderwijsproces van hun kinderen.

www.spior.nl, www.cabojongeren.nl

Vaders aan zet

Doel: vaders meer betrekken bij de opvoeding, betere communicatie vaders en school en positievere beeldvorming.

Dit initiatief daagt vaders uit om mee te denken en te praten over opvoeding en dit niet alleen aan moeders over te laten. Het zijn vier bijeenkomsten waar

vaders met elkaar discussiëren en er zijn opdrachten voor thuis.

Elk jaar is er in Rotterdam ook een vaderweek die de focus legt op de rol van vaders in de opvoeding.

www.de-meeuw.nl

Leerkrachttrainingen

Doel: betere relatie kweken tussen ouders en school door betere communicatie, waardoor kinderen zich beter thuis kunnen voelen op school. Scholen laten hun leerkrachten trainingen volgen in communiceren met ouders, aandacht voor pedagogische vaardigheden, intervisie voor leerkrachten, omgaan met intercultureleiteit.

Er zijn diverse organisaties die deze trainingen verzorgen. In Rotterdam onder andere: www.cedgroep.nl,

www.de-meeuw.nl

Vriendschapsscholen

Doel: interculturele kennis bij leerlingen vergroten.

Scholen organiseren uitwisseling tussen leerlingen met verschillende culturele bagage om elkaar beter te leren kennen en begrijpen. Er zijn vijftig vriendschapsscholen in Rotterdam in het basisonderwijs. Binnenkort volgen ook scholen voor voortgezet onderwijs.

www.vriendschapsscholen.nl

Werken met rolmodellen

Doel: door positieve beeldvorming zelfvertrouwen van jongeren versterken.

Er bestaan diverse acties op dit

gebied, waarbij oudere leerlingen of studenten aan jongere leerlingen laten zien wat zij maatschappelijk of sociaal bereikt hebben. Diverse scholen ontplooiën dit soort initiatieven.

Leerlingparticipatie

Doel: leerlingen zich meer thuis laten voelen op school door betere communicatie tussen leerlingen en school. Dit project vergroot de betrokkenheid van leerlingen bij de school. Docenten krijgen scholing in technieken en methodieken om leerlingparticipatie zinvol en doelmatig vorm te geven.

www.de-meeuw.nl

Leerlingbemiddeling

Doel: prettiger sociaal klimaat op school ontstaat door meer sociale competentie en door betere communicatie tussen leerlingen onderling en school, positievere beeldvorming. Leerlingen krijgen in dit project methodes onder de knie om zelf onderlinge ruzies op te lossen. Leerlingen vervullen zo een actieve rol in een prettig en veilig schoolklimaat. Het team van de school krijgt een introductie over de toegepaste technieken. www.de-meeuw.nl

Activiteiten voor wijkbewoners op scholen

Doel: school meer leefplek in de wijk laten zijn door betere communicatie tussen school en samenleving. Sommige scholen organiseren activiteiten voor ouders, of laten anderen dat doen binnen hun schoolgebouw. Vaak gaat het om taal- of

computerles. Meestal vindt dit plaats binnen basisscholen. Maar ook scholen voor voortgezet onderwijs stellen soms hun deuren open.

HBO-stagiaires in wijken

Doel: studenten positieve rolmodellen laten zijn voor leerlingen en studenten. Stagiaires ondersteunen projecten in de wijken die zich voltrekken rondom de Brede Scholen. Stagiaires komen van Hogeschool Rotterdam en Hogeschool Inholland.

Maatschappelijke stages

Doel: betere communicatie en beeldvorming jeugd en samenleving. Jongeren leveren een bijdrage aan de samenleving en maken daarmee op een andere manier kennis. Leerlingen van Rotterdamse scholen voor voortgezet onderwijs werken 72 uur bij maatschappelijke instituten. In 2011 moeten alle scholieren in het voortgezet onderwijs zo'n stage gedaan hebben. In Rotterdam Zuid is hiervoor een stagemakelaar aan het werk.

www.rotterdam.nl

Brede School

Doel: ontwikkelingskansen van kinderen vergroten, leerachterstanden voorkomen. Brede Scholen zijn in ontwikkeling in Rotterdam sinds de afgelopen vijftien jaar. Door via school andere activiteiten mogelijk te maken dan alleen cognitief onderwijs, krijgen leerlingen een bredere manier van leren. Er ontstaat meer verbinding tussen binnenscholen en buitenscholen leren.

Kinderen kunnen beter hun eigen talenten ontdekken. Er bestaat samenwerking tussen school en allerlei partners in de wijk, deelgemeente of stad.

Voor basisscholen bestaan dagarrangementen: hiermee is de basisschool zes uur per week langer open. Zo kunnen leerkrachten zich concentreren op kerndoelen en hebben partnerorganisaties meer ruimte hun activiteiten ook onder schooltijd uit te voeren. De school wordt hiermee meer een leefplek.

Andere basisscholen kennen wijkarrangementen: hierin werken scholen in een wijk samen en maken zij ook samen gebruik van het aanbod aan activiteiten van andere organisaties. De wijk als leefplek.

Een voorwaarde om tot een arrangement te komen is dat school, ouders en betrokken beroepskrachten in een wijk samen tot een eenduidige pedagogische visie komen. Zodat er voor kinderen een duidelijk pedagogisch klimaat bestaat waarin alle betrokken opvoeders min of meer op dezelfde lijn zitten. Dit ontwikkelen van een pedagogische visie gebeurt overigens ook in andere wijken.

Begonnen in het primair onderwijs, heeft de Brede School zich de laatste tien jaar uitgebreid tot het voortgezet onderwijs. Doelen en activiteiten zijn ongeveer hetzelfde, maar afgestemd

op de leeftijd van scholieren in het voortgezet onderwijs. In het voortgezet onderwijs zijn nu vijftig Brede Scholen. In het basisonderwijs zijn 93 scholen in Rotterdam een Brede School. Hun aantal groeit. Er bestaan zestig wijkarrangementen en 14 dagarrangementen (zie boven).

www.jos.rotterdam.nl,

www.bredeschool.josopschool.nl

Jeugdkansenzones

Doel: betere communicatie tussen school en wijk door intensieve samenwerking tussen die twee.

In gebieden binnen Rotterdamse deelgemeenten die Jeugdkansenzones zijn, is de Brede School een stevig geworteld wijkconcept. De samenwerking breidt zich in zo'n zone uit tot wijkbewoners en ouders van leerlingen.

In bijna alle Rotterdamse wijken die onder de Jeugdkansenzones vallen zijn procesbegeleiders. Deze professionals maken samen met het onderwijs en met welzijn samenhangende wijkplannen. Ouders en hun betrokkenheid bij school en wijk zijn vaak speerpunten. Deze speerpunten bepalen de activiteiten in een wijk.

In elke Rotterdamse deelgemeente bestaat een Jeugdkansenzone (vroeger bekend als 'Onderwijskansenzone') www.jos.rotterdam.nl, www.de-meeuw.nl

Alles kids in de wijk

Doel: burgerschap, waarden en normen en sociale competentie stimuleren in het onderwijs. Dit tijdelijke project wil bewoners en gebruikers van een wijk tot gedeelde burgerschapnormen laten komen door betere communicatie tussen school, ouders en wijk. Er wordt gewerkt aan een gezamenlijke missie over de pedagogische opdracht.

'Alles kids' stimuleert de professionalisering van docenten, leerkrachten en jeugdwerkers over burgerschap en sociale competentie. Er bestaan speciaal toegeruste informatiecentra en er zijn studiedagen. Daarnaast zijn er ook allerlei activiteiten voor kinderen, ouders, leerkrachten en wijkbewoners. Verwerven van sociale competentie - door goed voorbeeldgedrag van volwassenen - is een rode draad door deze activiteiten.

Alles kids in de wijk vindt plaats binnen jeugdkansenzones in de deelgemeenten. Momenteel in twaalf wijken, uitbreiding met nieuwe wijken. www.josopschool/bijzondere projecten, www.de-meeuw.nl, www.cedgroep.nl

Op de websites www.rotterdam.nl/meedoen en www.betrokkenbijrotterdam.nl is informatie te vinden over een grote hoeveelheid projecten die zich bezig houden met stadsburgerschap en met participatie.

Gevoerde gesprekken

Tussen november 2007 en maart 2008 sprak Tariq Ramadan met verschillende groepen en organisaties over educatie. Dit gebeurde in relatie tot de centrale vragen van het project 'Burgerschap, identiteit en je thuis voelen':

- Wat hebben we gemeen en hoe creëren we een nieuwe gemeenschappelijke toekomst?
- Hoe gaan we om met verschillen in identiteiten en leefstijlen? Welke ruimte gunnen we elkaar?
- Hoe scheppen we een klimaat waarbij iedereen het idee krijgt dat hij of zij welkom is, erbij hoort en zich thuis voelt

Tariq Ramadan sprak met ouders, jongeren, professionals op scholen

en andere professionals met een pedagogische rol (zoals welzijnswerkers). Naast verschillende bijeenkomsten in de reflectiegroep en in expertmeetings met educatiedeskundigen bezocht Ramadan de volgende locaties of groepen:

- Jacob Juchschool in Charlois op 8 november (gesprek met jongeren en leerkracht).
- Citycollege in Delfshaven op 22 november (gesprek met leerkrachten en leidinggevenden).
- Stichting de Meeuw op 22 november (gesprek over Rotterdamse projecten en met leerlingbemiddelaars van de GK van Hogendorpschool en van de Wolfert Daltonschool).

- Bezoek aan Delphi Opbouwwerk op 23 november (gesprek over onderwijsopbouwwerk, ouderkamers, etc.).
- Manifestatie Kijk op Zuid op 14 december (gesprek met jongeren).
- Actieve bewoners in Oud-Delfshaven op 10 januari (gesprek over opvoeden op straat).
- Zadkine College op 11 januari (gesprek met vrouwen die kortere of langere tijd in Rotterdam wonen).
- Hogeschool Inholland op 7 februari (gesprek met studenten en docenten).
- Dialoogbijeenkomst Grootbrengen van Kosmopolis Rotterdam op 8 februari (dialoog over opvoeding).

Jeugd, Onderwijs en Samenleving
Gemeente Rotterdam

Postadres
Postbus 70014
3000 KS Rotterdam

Bezoekadres
Blaak 16
3011 TA Rotterdam
telefoon: (010) 891 44 44
fax: (010) 891 45 55
e-mail: info@jos.rotterdam.nl
internet: www.jos.rotterdam.nl

April 2008